

POVEȘTI DE DIVORȚ DIN LUMEA CULTĂ A SĂLIȘTEI (A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA)

Daniela DETEȘAN¹

DIVORCE PROBLEMS FROM THE CULT WORLD OF SĂLIȘTE (THE SECOND HALF OF THE 19th CENTURY)

ABSTRACT

Our objective is to reconstruct the divorce phenomenon at the level of local Romanian elite from the Orthodox deanery of Săliște. Regarding the studies which are already published about the matrimonial processes, this article presents the causes of marriage dissolution for the commune's leaders from Mărginimea Sibiului and their demographical characteristics (age at divorce, marriage duration, places of origin, places of residence, civil and social-professional statute, number of children). At the same time, we explain which are the available historical resources, their relevance and the manner in which we composed a database in an Airtable format. Due to the religious character of the marriage, in this period the pace of divorces was slow, maintained in Transylvania until the introduction of civil marriage (1894-1895). The dissolution of the marriage was done only for well-founded canonical reasons, after a long, complicated and costly procedure. The position of the church urging reconciliation after the biblical principle „what therefore God hath joined together, let not man put asunder” remained constant, the mission and the pastoral role of the priest in preventing the divorce and restoring the marital life remained essential.

Keywords: the dissolution of marriage, „force and mutual hatred”, Mărginimea Sibiului, family's history, elites, Orthodox Church.

Pentru istorici și demografi, Săliște este un oraș excepțional deoarece dispune de o resursă arhivistică de o importanță majoră. La sediul Protopopiatului Ortodox Săliște se păstrează în stare excelentă un fond apreciabil de documente istorice corespunzătoare secolelor XIX-XX. Descoperind cu câțiva ani în urmă această arhivă ecleziastică² am construit o bază de date electronică în format *Airtable*, care conține 528 dosare de divorț, corespunzătoare intervalului 1860-1890. Aproape jumătate au fost procese finalizate printr-o sentință de divorț total – mai exact 223 –, iar restul controversate/neînțelegeri matrimoniale (114), dosare incomplete (49), dosare nesoluționate (54), despărțiri „de pat și masă” (19), cazuri în care s-a reușit împăcarea partenerilor (40) și cazuri respinse de tribunal (29).

---

¹ Cercetător științific, doctor în istorie, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române, Cluj-Napoca; e-mail: detesan@academia-cj.ro.

² Daniela Deteșan, *Arhiva protopopiatului ortodox Săliște (1848-1937)*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu». Series Historica”, LV, 2016, p. 277-292; Mircea Abrudan, *Istoria, organizarea, muzeul și arhiva Protopopiatului Ortodox Săliște (1628-1989)*, în vol. „Patrimoniul istorico-juridic românesc din Mărginimea Sibiului (Rășinari, Săliște)”, coord. Ela Cosma, Cluj-Napoca&Gatineau, Editura Argonaut&Symphologic Publishing, 2020, p. 543-570.

Acest articol urmărește să ofere informații cu privire la trendul divorțurilor finalizate printr-o sentință definitivă în cele mai înalte cercuri ale societății din sudul Transilvaniei. Strategia a fost să alegem doar acele cupluri din elita societății incluse în baza noastră de date. Căutăm răspuns la întrebări de genul: Au solicitat mai des soluția mariajului persoanele cu un statut social privilegiat? Sau divorțul s-a pronunțat și în cazul categoriilor cu venituri și educație scăzute? Ce factori influențează elitele locale în decizia de a divorța? Pentru ce motive instanțele bisericești de judecată au acordat divorțul claselor privilegiate?

Săliștea este caracterizată printr-o concentrare excepțională de proprietari orientați spre creșterea oilor și vitelor. Fiecare oier era în același timp și neguțator fiindcă avea pivnița plină de brânză, lapte, lână, postav. Tot la a cincea casă se afla o mașină de cusut, iar trei părți din femeile Săliștei își câștigau traiul lucrând croitoria, cusătoria și țesătoria³. „Haina țărănească sălișteană a fost pusă și înălțată ca podoabă până la masa regală” – afirma pe bună dreptate scriitorul Ioan Slavici. Fecioara Ana Jițian, originară din Săliște, creatoarea unei fundații de 30.000 de coroane pentru ocrotirea bolnavilor și neputincioșilor (1919) a lucrat în tinerețe un costum popular pentru regina Elisabeta a României. Soția însărcinatăului de afaceri englez în Ardeal, d-na Rattigan, cu prilejul vizitei în Săliște (iulie 1919) a rugat să i se confecționeze, la fel ca reginei Maria, un costum popular săliștean⁴.

Locuitorii, numiți „mărgineni” („mocani”, „țuțuieni”, „ungureni”), au profitat de localizarea geografică, au colindat sate, târguri, orașe, străbătând Moldova, Basarabia și Bucovina, ajungând până în Serbia și la Constantinopol, iar spre răsărit în Ucraina, Crimeea și Caucaz. **Se întorceau acasă de la „economia oilor și vitelor”** cam o dată pe an, **încărcați de cunoștințe și deschiși la ideile noi ale timpului**. Duși în afaceri de negoț departe de casă, bărbații trimit peste vară lână, brânză, lapte acru și bani. Bună parte dintre ei după ce trec granița se stabilesc la Râmnicu Vâlcea, Târgu Jiu, Horezu, Craiova, Alexandria, Câmpulung, Călărași, București, Medgidia, Constanța. Cei reveniți acasă își zidesc case de piatră – după 1866 chiar case cu etaj –, și ridică între 1874-1881 biserica din Brata, în stil neogotic. Domniile poartă ceasuri de buzunar, iar fruntașii comunelor au ceasuri de perete. Lucrează cu entuziasm, se dovedesc inteligenți și cinștiți. Nu sunt spectacolar de bogați, dar posedă bunuri care le permit un anumit standard de viață. Sunt oameni de omenie, cu un simț național dezvoltat, creatori ai unor instituții precum „Casina română” (1878), „Reuniunea meseriașilor” (1882), „Reuniunea pompierilor voluntari” (1882), „Casa de păstrare” (1884), „Reuniunea de cântări” (1899), „Reuniunea de înmormântare”, „Reuniunea de înfrumusețare”, „Reuniunea economilor”.

Structura ocupațională relevă un grup consistent de negustori („bolțași”, proprietari de prăvălii), oameni atenți la pungă, născuți și crescuți într-un mediu profund românesc și ortodox, cu puternice tradiții cărturărești. Una dintre cele mai vechi și mai renumite întreprinderi comerciale românești din Ardeal, firma „Ioan Comșa și fiul (Casa Comșa)” și-a pus bazele la Săliște în 1852. Ea aprovizionează

---

³ Nicolae Moisin, *Începutul și dezvoltarea meseriilor și a negoțului în Săliște*, în „Foaia Poporului”, XII, nr. 46/7(20) noiembrie 1904, p. 594.

⁴ Daniela Deteșan, *Anul 1919 în protopopiatul ortodox Săliște*, în Oana Mihaela Tămaș, Ioan Bolovan (coord.), „Între război și pace. Români și Europa Central-Răsăriteană la finalul primei conflagrații mondiale”, Cluj-Napoca, 2020.

populația din localitate și împrejurimi, precum și 5-600 de negustori-clienți cu marfă – zahăr, orez, articole coloniale (cafea, ceai, condimente), fructe sudice (smochine, măslin), săpun, foițe de țigări, lumânări, pânzetur, stofe, bumbac, mătase, fierărie. Petru I. Comșa, fiul fondatorului, avea să lase o fundație de 100.000 coroane (1919) pentru pregătirea teoretică și îndrumarea practică a tinerilor dornici să urmeze o carieră comercială.

Dosarele proceselor matrimoniale sunt mai puțin documentate decât alte izvoare demografice (registre parohiale de stare civilă, recensăminte, foi familiale). Problema majoră o reprezintă faptul că sursele istorice sunt dispersate în diferite localități și conservate în edificii și depozite diferite, aflate în custodia statului și a bisericii. Ne lipsește un inventar detaliat al surselor și există încă fonduri arhivistice neinventariate, ceea ce le face inaccesibile cercetării.

Calitatea documentelor diferă, pe alocuri dosarele de divorț sunt incomplete și numărul pieselor poate varia de la una-două până la 35-36. Din cele 7.300 de fotocopii realizate la Săliște se disting dosare cu peste 100 de pagini (Petru Tempenariu versus Maria Pușchilă⁵, ambii din Săliște, sau Maria Tempenariu din Gales versus Bucur Lupea din Săliște⁶), în vreme ce altele conțin doar decizia („deliberatul”) care desfăcea căsătoria.

Referințele istoriografice s-au concentrat asupra unor micro-analize derulate mai ales la nivelul satelor. Din 1999, de la cartea despre familia românească din Transilvania semnată de Sorina Paula Bolovan, când s-a relevat tiparul mariajului precoce și poziția inferioară a femeii în familie în raport cu bărbatul, avem indicații clare că la mijlocul secolului al XIX-lea s-a menținut un nivel scăzut al divorțului. Simion Retegan (2009) estimează că numărul divorțurilor nu depășește procentul de unu la sută, că la fel ca pretutindeni se căsătorea bogat cu bogat, sărac cu sărac, nobil cu nobil, aspirația generală îndreptându-se spre ocuparea unei poziții cât mai bune în cadrul ierarhiei existente⁷.

Avantajul major oferit de acest gen de surse îl reprezintă informația de background despre soți și implicit viziunea mai largă și mai aprofundată asupra vieții indivizilor. Nu numai că obținem informații demografice vitale, dar putem înțelege mai bine mecanismele divorțului și factorii care au afectat desfacerea mariajului (legislația, dezvoltarea și modernizarea economică, educația, religia, mediul socio-cultural, numărul copiilor, emanciparea economică a femeii, urbanizarea și industrializarea). Aceste dosare s-au creat și păstrat la autoritățile ecleziastice, care îndeamnă constant la reconciliere după principiul biblic „ceea ce Dumnezeu a unit, omul să nu despartă”.

Divorțul nu a ocolit nici cele mai de frunte familii din Mărginimea Sibiului. Îl regăsim în documentele de arhivă interferând în viața medicilor, avocaților, învățătorilor, negustorilor, proprietarilor de oi. Cel puțin la nivel teoretic aceștia trebuiau să constituie un model de comportament și ținută morală în comunitate. Prin trauma divorțului a trecut familia care ținea crâșma din Tilișca, familia măcelarului

---

⁵ Arhiva Protopopiatului Ortodox Român Săliște (în continuare: APORS), 154/1872.

⁶ *Ibidem*, 147/1876.

⁷ Simion Retegan, *Strategies of Marriage in the Romanian Rural Society from Transylvania in the Middle of the 19th Century*, în „Transylvanian Review”, XVIII, Supliment no. 1, 2009, p. 185-194.

de frunte din Săliște, familia preotului Iacob Popoviciu din Sibiel – Eufrosina, fiica preotului, a trăit 11 ani alături de soț fără nicio neînțelegere, dar la doi ani după ce bărbatul a plecat în România (1880) pentru afaceri economice familia lor se destrăma datorită adulterului femeii⁸.

Fără îndoială că disoluția maritală a avut un impact dramatic asupra vieții și experienței individuale, afectând bunăstarea economică și socială a cuplurilor. Declarația lui Ioan Popa, avocat în Mediaș și ulterior Sibiu, atunci când soția sa cerea desfacerea mariajului este mai mult decât ilustrativă: „Nevastă-mea a făcut din căsătoria cu mine o operațiune financiară. Iubirea mea s-a prefăcut într-o ură de care nu mă credeam capabil. Și dacă n-am rupt la moment toate legăturile casnice, a fost temerea de scandal public. La contopirea amorului meu în ură au contribuit ne-hărnicia nevestei mele de a purta economia casei, înclinațiunea ei la lux, facerea de datorii fără știrea mea, înstrăinarea de avere și aplecarea ei la petrecerea în societate contra voinței mele. Aproape doi ani am luptat ca să abat pe actoea de la scăderile ei, dar toată lupta a fost zadarnică⁹”.

Recursul la document trimite direct în intimitatea cuplului și ne dezvăluie un modus vivendi dominat de iubire, gelozie, ură, mândrie, vinovăție, ușurare, furie, tristețe, confuzie, amenințări, presiuni psihologice, speranță. O cheie de lectură aduce în discuție elementul spectaculos și scandalos: adulter, bigamie, violență conjugală, consum excesiv de alcool. Motivele de divorț sunt uneori plauzibile și serioase, altele doar fleacuri și ambiții care alimentează focul vrajbei și neînțelegerii. Echilibrul sufletesc se descompune cu totul de vorbe necălite și ațâțătoare, ceartă, trai rău, beție, bătaii, insulte, maltratări, conflicte pentru zestre, relații de dragoste nepermise. Dialogul și cooperarea efectivă în configurația familială rămân deziderate de neatins, iar decizia de despărțire este irevocabilă. Atunci când părinții și/sau socrii intervin, crizele conjugale se acutizează și se aruncă insulte și acuzații dintre cele mai grave: „Părinții soției se laudă că vor cheltui 4.000 florini ca să despartă nevasta mea de mine și 3.000 florini va da zestre celui ce o va lua a doua oară¹⁰ – iată cum denunță presiunea parentală și aranjamentele maritale Bucur Lupea, originar din Galeș.

Maria Tempenariu (16 ani) și Bucur Lupea (28 ani) au încheiat la Galeș contractul de bună învoire (11 ianuarie 1870) și s-au cununat nouă zile mai târziu. Tânăra provenea dintr-o familie cu șase copii, a judeului Nicolae Tempenariu. Tânărul se ocupa cu afaceri economice și de negoț, având în subordine mai mulți ciobani cu care ajunsese până în sudul Basarabiei, aproape de granița cu Ucraina, în lunca inundabilă a Prutului. Era învățat încă din copilărie cu munca și-și câștiga un trai bun și creștinesc din „economia de vite”. Mărturisirea că bucuros ar fi șezut lângă iubita și draga lui nevastă de-ar fi avut vreo pensie sau rentă, „ca să o păpăm în tihnă și odihnă”, dar nu avea și nu deținea atari venituri fără muncă și fără trudă¹¹. Absențele îndelungate de acasă, puținul timp petrecut alături de soție, constrângerile părinților

---

⁸ APORS, 92/1882.

⁹ Sibiu, 26 noiembrie 1878, Răspunsul avocatului Ioan Popa din Sibiu la solicitarea soției sale pentru desfacerea căsătoriei, în APORS, 162/1879.

¹⁰ Sibiu, 13 martie 1874, Răspunsul lui Bucur Lupea din Galeș contra soției sale adresat scaunului protopopesic Sibiu I, în APORS, 147/1876.

¹¹ Sibiu, 13 martie 1874, Răspunsul lui Bucur Lupea din Galeș contra soției sale, Maria născută Tempenariu, adresat scaunului protopopesic, în APORS, 147/1876.

și sila făcută fiicei lor la încheierea căsătoriei, bătăile, „ura neînvingibilă și nedumerită asupra bărbatului” au constituit motivele cererii de divorț înaintate de Maria Tempenariu forului matrimonial din Săliște. Punct cu punct acuzele au fost combătute – „nici nu-mi pot închipui ce fel de lipse a putut simți soția mea în timpul lipsei mele de acasă! Poate că n-a avut dulceață sau fructe sudice cu care noi de altmintea nu ne-am dresat și învățat cerul gurii și chiar când ne-ar place și nouă astfel de delicatețe boierești trebuie să ne acoperim numai atâta cât ne ajunge plapoma rectius straiul!”¹².

Cum la instanța de judecată părțile puteau fi reprezentate printr-un avocat, Maria Tempenariu a apelat la asistența lui Iacob Bologna, iar soțul ei la avocatul dr. Dumitru Răuciu. Fostul consilier aulic al Transilvaniei la Viena, Iacob Bologna (1817-1888), era înrudit prin căsătorie cu protopopul Sibiului, Petru Bădilă (care îi era socru) și cu protopopul Săliștei, Ioan Hannia, directorul Seminarului teologic din Sibiu (care îi era cumnat). De cealaltă parte, mai tânărul Dumitru Răuciu (1839-1886) a frecventat Academia de drept din Sibiu și a urmat studii juridice la Viena și Graz, unde și-a luat doctoratul (1866). A fost primul stenograf român din Ardeal, autor al primului tratat de stenografie română, apărut la Sibiu (1864) cu sprijinul mitropolitului Andrei Șaguna. Împreună cu Moise Braniște a fost stenograf oficial la dieta de la Sibiu (1863-1865). A deținut funcția de secretar consistorial la Sibiu, apoi a exercitat profesia de avocat. Era prieten cu familia generalului pașoptist Gheorghe Magheru¹³. În calitate de avocat al lui Bucur Lupea anexează la dosarul de divorț un „certificat de notorietate publică”, emis de primăria comunei Giurgiuilești, plasa Cahul-Prut, județul Bolgrad, unde a domiciliat reclamatul de la începutul anului 1872 până în 26 octombrie 1874. Documentul menționează că împricinatul s-a bucurat de exemplară notorietate, având purtări dintre cele mai bune, neprovocând pe nimeni și achitând regulat toate sarcinile ce i s-au impus¹⁴.

Comisari investigatori sunt numiți în proces Petru Iuga (preot în Tilișca) și Nicolae Răuciu (preot în Săliște). La școala din Galeș s-au interogat peste 20 de martori, în prezența primarului Irimie Stănilă. Paralel cu procesul de divorț supus deciziei instanțelor bisericești, la Tribunalul din Sibiu se judeca un alt proces, pe parte civilă, intentat de Bucur Lupea împotriva socrului Nicolae Tempenariu, pentru violență publică comisă prin năvălire voinică în casa sa. Totul plecase de la un incident din seara de Sf. Nicolae a anului 1872, când în căminul conjugal s-a petrecut o altercație între soți la care intervenise judele Tempenariu care își serba ziua onomastică. Maria Tempenariu reclamă că soțul a bătut-o într-un chip tiranesc, iar din bătaia asta a zăcut 20 de zile în pat, timp în care copilul lor, Dumitru, în vârstă de un an, zbiera de frică și era agățat cu picioarele de sforile leagănului. Evidența statistică arată că imboldul principal în 7% din cauzele matrimoniale judecate la Săliște a fost bătaia¹⁵. Crizele conjugale și căsătoriile violente scot în evidență drame umane profunde,

---

¹² Sibiu, 13 martie 1874, Răspunsul lui Bucur Lupea contra soției sale către scaunul protopopesc, în APORS, 147/1876.

¹³ Dumitru Răuciu, în „Țara Bârsei”, X, nr. 1, ianuarie-februarie 1938, p. 26-27.

¹⁴ Giurgiuilești, 28 ianuarie 1875, Certificat emis de primarul comunei privind moralitatea lui Bucur Lupea, în APORS, 147/1876.

¹⁵ Daniela Deteșan, *În lege și în afara ei. Românii din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea / In law and out of law. The Transylvanian Romanians in the middle of 19-th century*, Cluj-Napoca&Gatineau, Editura Argonaut&Symphologic Publishing, 2016, p. 123.

abateri de la normele morale tradiționale, într-un cuvânt o viață nefericită unde iubirea nu mai exista și poate nici nu existase vreodată.

Mentalitatea masculină minimalizează păcatul „maltratărilor și vătămărilor grele”, bărbații nearătându-se îngrijorați de efectele agresiunilor fizice: „Mărturisirea mea că am bătut-o dovedește că o atare intenție draconică n-am avut, ci i-am dat bătaie mai puțină decât a meritat. Apoi fie convingși și contrarii că după cum n-am fost nici până acum omorător de oameni, nici pe viitor nu voi fi, cu atât mai puțin omorătorul femeii mele”¹⁶. Cu atât mai mult cu cât, completează bărbatul, „în urma unei zgârieturi două, niciunei dame de curte nu i-a plesnit în cap să se pună la zăcut, cu atât mai puțin o va face aceasta o galesiană”¹⁷.

Doi ani a durat procesul de divorț dintre Maria Tempenariu și Bucur Lupea. A costat 80 florini¹⁸, cam un sfert din salariul mediu al unui învățător pe un an de zile. Sentința s-a pronunțat la 9 ianuarie 1876 și stabilea dizolvarea căsătoriei pe motiv de silă, maltratări, ură, presupus adulter, cu posibilitatea ca soții să se recăsătorească. Plata cheltuielilor judiciare se împărțea în mod egal între soți și s-au mai adăugat 50 florini pentru părinții soției, datorită silei făcută fiicei lor la căsătorie. Soțul nu este de acord cu decizia și o contestă. Cauza se trimite spre reviziune și rejudecare la Scaunul protopresbiterial al Miercurii, care emite o nouă sentință la 14 august 1876: divorț total cu plata în mod egal a 80 florini, plus 50 florini de achitat pentru tatăl soției. Deoarece ambii soți sunt acum nemulțumiți, procesul se rejudecă și se dă la 2 decembrie 1876 sentința finală: divorț total pe motiv de „silă și ură nedumerită reciprocă”, iar cheltuielile revin tatălui soției, care poartă vina cea mai mare la acest divorț prin sila făcută fiicei sale¹⁹.

Avocatul Ioan Popa (34 ani) s-a căsătorit cu Agnes Ana Trandafir (18 ani) la 28 mai 1872 în biserica „Sfinta Treime” din cetatea Brașovului, avându-l ca preot cununător pe Bartolomeu Baiulescu²⁰. Legătura conjugală s-a păstrat aproape șapte ani; la 11 septembrie 1879 se elibera sentința Scaunului protopresbiterial al Tractului Sibiu I de despărțire totală a numiților, cu posibilitate de recăsătorie și plata în mod egal a unui canon de 100 florini în termen de 15 zile²¹.

Avocat în Mediaș și ulterior la Sibiu, Ioan Popa (1838-1906) a fost redactor și proprietar al ziarului umoristic „Calicul” (1881-1895; 1903-1906), una dintre cele mai bune reviste de umor din Transilvania. Membru în direcțiunea „Albinei”²², el domicilia în Sibiu pe strada Pintenului, la nr. 19. Soția sa, originară din București, a

---

¹⁶ Sibiu, 27 octombrie 1874, Duplica lui Bucur Lupea contra soției Maria Lupea, în APORS, 147/1876.

¹⁷ Sibiu, 13 martie 1874, Răspunsul lui Bucur Lupea contra soției sale către scaunul protopopesc, în APORS, 147/1876.

¹⁸ Sibiu, 9 ianuarie 1876, Specificațiunea speselor judiciare în procesul divorțial dintre Maria Tempenariu și Bucur Lupea, în APORS, 147/1876.

¹⁹ Sentința nr. 2.655/B în procesul de divorț dintre Maria și Bucur Lupea, în APORS, 147/1876.

²⁰ Brașov, 24 iulie 1878, Carte de cununie, în APORS, 162/1879.

²¹ Sibiu, 11 septembrie 1879, Sentința scaunului protopresbiterial dată în ședința consistoriului arhidieceșan prin Nicolae Popea (arhimandrit și vicar episcopal) și Nicanor Frateșiu (secretar consistorial), în APORS, 162/1879.

²² *Gazeta Transilvaniei*, LXIX, nr. 116/27 mai (9 iunie) 1906, p. 2; *Foaia poporului*, XIV, nr. 22/28 mai (10 iunie) 1906, p. 297.

intentat acțiune de divorț la Scaunul protopopesc al tractului Sibiu I datorită „urei reciproce nedumerite”. Mărturisește că nu l-a iubit încă de la început. La acest impediment canonic s-au mai asociat diferența de caracter și de temperament, diferența de vârstă (la căsătorie soțul avea 34 ani, iar soția 18 ani), clima Transilvaniei, nostalgia și dorul părinților, care „începuseră a-mi afecta liniștea sufletească și a-mi produce oarecare nemulțumire. Domnul Ioan Popa începând a manifesta o răceală neexplicabilă pare că înadins a voit să smulgă din inima mea și puțină afecțiune ce silită încă o mai păstram pentru Domnia Sa și să-mi producă o ură nedumerită. Avea o purtare rece și antipatică, neglijându-mă în toată privința mai de tot. Am fost necesitați a ne deosebi cu totul unul de altul, trăind dânsul în Sibiu, iară eu la părinții mei în București, așa că, trai bun și creștinesc între noi nu mai poate fi”²³.

Agnes Ana Trandafir era reprezentată prin avocatul dr. Dimitrie Răcuciu din Sibiu (fost secretar consistorial), iar Ioan Popa se reprezenta singur. În zadar au încercat preotul-paroh din Sibiu-Cetate, Zaharia Boiu²⁴ (1863-1895), și protopopul Ioan Hannia (1855-1878) o împăcare. Soții aveau convingerea că legătura matrimonială nu mai putea exista între ei din cauza „urei reciproce nedumerite”. Și dacă nu făcea femeia pașii procesuali, „îi făceam eu”, declară Ioan Popa în răspunsul către Scaunul protopopesc Sibiu I. Continuă susținând că această căsătorie a fost o alianță a iubirii adevărate cu iubirea fictivă. „Eu am făcut factorul iubirii, nevastă-mea al ne iubirii. Nu-i mirare, deci, dacă o atare alianță au produs fructele nimicirii noastre sociale”²⁵.

Vârsta fragedă, lipsa experienței de viață și credința că „n-ar fi chiar nici iertat a refuza mâna mea unei mâini întinse de un cavaler cu poziție” au determinat-o pe Ana Trandafir să accepte cererea în căsătorie. Dacă ar fi știut că domnul Popa nu află în ea persoana potrivită și-ar fi luat curajul a-l refuza. Dar presupunea că avocatul, în cumpăna etatei, va fi un cavaler cu judecată și-și va căuta de soție o damă de salon, iar nu o contesă sau trabant de bucătărie²⁶.

Spesele judiciare ale procesului, în sumă de 59 florini, s-au compus din: plata asesorilor, fiscalului și a notarului Scaunului protopresbiterial (24 florini), sentința (15 florini), taxa pentru reviziune (15 florini) și taxa pentru fondul protopresbiterial (5 florini)²⁷. Comparativ, un pieptar costa trei florini, o dispensă la căsătorie se plătea cu cinci florini și un cal valora 115 florini.

Dumitru Popa, proprietar și neguțător de oi, făcea parte dintr-o familie de frunte din Săliște. Era verișor cu dr. Ioan Borcia²⁸, fiscal consistorial și defensor

---

²³ Sibiu, 16 octombrie 1878, Acțiunea divorțială a Anei Popa, prin avocatul dr. Demetriu Răcuciu, către Scaunul protopresbiterial al tractului Sibiu I, în APORS, 162/1879.

²⁴ Sibiu, 20 iulie 1875, Zaharia Boiu către protopopul Ioan Hannia în legătură cu neînfrățirea avocatului Ioan Popa la toate încercările de împăciuire din cancelaria oficiului parohial Sibiu-Cetate, în APORS, nr. 33/1878.

²⁵ Sibiu, 26 noiembrie 1878, Răspunsul avocatului Ioan Popa contra Anei Popa la incusa pentru desființarea căsătoriei, în APORS, 162/1879.

²⁶ Sibiu, 12 decembrie 1878, Replica Anei Popa contra soțului Ioan Popa, avocat în Sibiu, pentru dizolvarea totală a legăturii conjugale, în APORS, 162/1879.

²⁷ APORS, 162/1879.

²⁸ Ioan Borcia (1835-1883), avocat public în Sibiu, fiscal și defensor matrimonial la Consistoriul Arhidiecezei Transilvaniei. Născut în Săliște, este fiul preotului Dimitrie Borcia. A studiat gimnaziul la Sibiu; doctor în drept la Universitatea din Graz. Decedat la Sibiu în vârstă

matrimonial. Alexandru Șteflea i-a fost naș de cununie în 1871, la căsătoria cu Paraschiva Comșa. Cinci ani era diferența de vârstă dintre tinerii căsătoriți, el născut în 1849, ea în 1854. Paraschiva provenea dintr-o familie cu patru copii, „din părinți buni în comuna noastră”. A primit la căsătorie o zestre de 1.650 florini – sumă care ulterior a făcut obiectul unui proces civil între Dumitru Popa și Petru Comșa (socrul său). Unicul fiu al cuplului, Petru, s-a născut în 1875, dar nu a trăit decât doi ani²⁹.

În iarna anului 1874-1875 Dumitru Popa pleacă peste munți cu afaceri și la întoarcere găsește casa pustiită și lada nevastei goală. Își cheamă soția acasă pentru „a-și regenera viața și economia și a crește pe copilul lor barem cum pretinde cinstea, vaza familiilor noastre și încă și în folosul națiunii și bisericii noastre, către care părinții noștri au fost cu toată râvna”. Dorința-i rămâne fără ecou și se refugiază în România la fratele său, Opre Popa, spre a-și câștiga traiul vieții cum fac toți economii de oi din Săliște și împrejur. Paraschiva Comșa cere divorțul pe motiv de pribegie (soțul se afla la Cadina, lângă Călărași³⁰), „ură nedumerită”, patima de a-și petrece zile și nopți prin cărciumi și de a juca jocuri hazarde: „Am crezut că bărbatul meu se va sili să fie ca și părinții lui, om cu nume bun și cu purtări bune. Dânsul însă m-a înșelat amar și prin jocul de cărți și desfrânări și-a risipit starea lui de la părinți și zestrea mea venind la sapă de lemn. Eu din această cauză l-am urât de tot și nu voiesc a mai trăi cu el³¹”.

„Comisari de investigațiune” se numesc Petru Iuga, preotul din Tilișca, și Ioachim Muntean, preot în Gura Râului. În timpul cercetărilor comisiei, Dumitru Popa recunoaște că a căutat când și când distracție în Casina Săliștei, unde mergeau mulți domni și unde atât el cât și alții au petrecut, au băut laolaltă și au jucat uneori și în cărți. Cu toate acestea nu acceptă ca motiv divorțial un lucru pe care toată inteligența din Săliște azi îl face, în consecință forul protopresbiterial este în drept a sista acest proces din oficiu³². Neagă că a mers în România cu bani împrumutați, dar chiar dacă ar fi făcut aceasta, se întreabă: „Oare numai eu o fac? Sau nu o face și tatăl actorei în timpuri grele de iarnă, sau dânsa coconița actora e fata lui Rotschild a pretinde ca eu, ca econom, să o țin ca pe o prințesă din Poplaca? I-am trimis tot felul de lucruri trebuitoare unei femei, i-am lăsat lână destulă să-și facă cele de lipsă, i-am lăsat vin, vinars, i-am tocmit servitoare, i-am cumpărat tot felul de papuci și haine, i-am lăsat toate ca la o prințesă, precum nu a fost altă femeie tânără în Săliște mai bine și cu multe necesare prevăzute. Dară coconița, sau mai bine zis tatăl ei, se vede a fi nici cu atât mulțumit! Apoi e drept că nu am purtat-o, nici nu am dus-o pe clasa prima

---

de 48 de ani. Vezi Zaharia Boiu, *Semințe din agrul lui Christos. Cuvântări bisericesti pe toate duminicile, prasnicele și sărbătorile de preste an, precum și la casnale bisericesti, publice și private*, tom III, Sibiu, 1899, p. 102-107.

²⁹ Săliște, 1 martie 1879, Atestat de moarte semnat de preotul Daniel Neamțu, în APORS, 88/1878.

³⁰ Sibiu, 12 decembrie 1878, Suplica urgentă a Paraschivei Comșa către scaunul protopopesc al tractului Sibiu I contra soțului ei, în APORS, nr. 191/1878.

³¹ Sibiu, 9 octombrie 1879, Declarația supletorie a Paraschivei Comșa în cauza matrimonială dintre ea și soțul ei, Dumitru Popa din Săliște, în APORS, 270/1879.

³² Săliște, 20 februarie 1879, Răspunsul lui Dumitru Nicolae Popa contra soției sale Paraschiva născută Comșa, în APORS, 57/1880.

a căii ferate la Expozițiunea din Paris ca să se preumbe ca și Coana Chirița³³. Nu i-am trimis eu prin diferiți martori obiecte din România acasă pentru a-i împlini extravaganțele ei pătimașe? Pretensiunile ei sunt cu mult mai mari decât ale unei contese de curte. Noi, economii, dacă voim să fim ruinați peste noapte cum îi place actorei, nu putem împlini toate capriciile, toate excentritățile și luxurile unei femei rău învățate de la părinți și agitate prin dâșii. Cu toate acestea, posed încă destulă avere spre a putea griji de soția mea și a-i putea împlini și poftele cele mai extravagante ce nicio sălișteancă nu pretinde, decât actora³⁴.

Sentița Scaunului protopresbiterial din noiembrie 1879 desființează căsătoria pe temeiul dreptului canonic (§113 p. 8, în combinare cu „Pravila”, cap. 183) și dă voie părților a se recăsători. Soțul trebuie să plătească 100 florini cheltuieli de judecată soției³⁵. Dumitru Popa consideră sentița nedreaptă, nejunstă și nevalidă. Întocmește o „apelațiune și o nulitate”: „întreb pe părintele administrator [Moise Toma] să-mi spună cu mâna pe inimă, Domnia Sa n-a fost niciodată în crâșmă, și nu s-a jucat niciodată un Preference? Și chiar și așa, jocul de cărți nu este și nu poate fi motiv canonic de despărțire³⁶. Cu atât mai mult cu cât Codul penal austriac (1853) valabil în Transilvania fixa pedeapse pentru jocul de cărți (vezi articolul 522³⁷). Pentru că acuzațiile s-au confirmat, legea penală i-a condamnat pe Dimitrie Berza, executor regesc, de 37 ani, la o pedeapsă de 10 zile în arest, ulterior preschimbate în bani – 50 de florini valută austriacă în fondul școlarilor din Săliște (pentru jocul de cărți și vătămare ușoară trupească); Nicolae Mosora din Săliște, de 37 ani, s-a condamnat la plata a 40 de florini (pentru jocul hazard în cărți); polițistul Alexandru Ștefla din Săliște, de 43 ani, tată a cinci copii, și primarul din Săcel, Bucur Respop (originar din Rășinari), de 40 ani, s-au găsit vinovați pentru jocul de cărți neiertat și s-au pedepsit fiecare cu câte 10 florini (în fondul săracilor din Săliște³⁸).

Forul de a doua instanță, Consistoriul eparhial, emite o nouă sentița în procesul de divorț matrimonial dintre Paraschiva Comșa și Dumitru Popa. Părțile se

---

³³ Sibiu, 26 aprilie 1879, Duplica nr. 50/1879 în legătură cu desființarea totală a căsătoriei lui Dumitru Nicolae Popa cu Paraschiva născută Comșa, în APORS, 57/1880.

³⁴ Sibiu, 26 aprilie 1879, Duplica lui Nicolae Popa către forul matrimonial de prima instanță în cazul desființării totale a căsătoriei, în APORS, ad. nr. 50/1879, 43/1879.

³⁵ Sibiu, 30 octombrie 1879, Sentița scaunului protopresbiterial în cauza matrimonială Comșa versus Popa, în APORS, 270/1879.

³⁶ Sibiu, 10 decembrie 1879, Appelațiune și nulitate a lui Dumitru Popa (prin avocatul dr. Nicolae Olaru) contra soției sale, Paraschiva Comșa (prin avocatul dr. Demeter Răuciu), în APORS, nr. 332/1879, 3.444/1879.

³⁷ „Cel ce joacă însuși, precum și cel ce lasă pe alții ca să joace la sine acasă jocuri ce se numesc ale fortunei pure sau de hazard, precum și verce jocuri care sunt propite acum prin prescripte speciale, se va pedepsi de fiecare arătare cu mulctă [pedeapsă/amendă] de la zece până la două sute de florini din care terță parte se va da denunciatorului, cărui de va fi și el în caz de pedeapsă i se va ierta și pedeapsa întreagă. Străinii care vor cădea în pedeapsă pentru această arătare se vor amânda din imperiu”, în *Codicele penal despre crimini, delictes și abateri, ordinăciunile despre competența județelor penali și regulământul de tipariu din 27 mai 1852 pentru imperiul Austriei* (Edițiune oficiale), Viena, 1853, p. 181.

³⁸ Săliște, 12 martie 1879, Sentița judecătorei cercuale regești Săliște în afacerea de transgresiune normată de §411 și §522 din codul penal, semnată de judecătorul Ioan Maxim, în APORS, III/217/1879.

îndreaptă la conviețuire în frica lui Dumnezeu deoarece nu s-a constatat nici beția, nici jocul de cărți, nici risipirea averii în așa măsură încât să constituie motiv canonic de divorț³⁹.

Învățătorul Ioan Alămorean (23 ani), originar din Alămor, cleric absolut cu studii la Sibiu, s-a cununat la 17 februarie 1880 cu Maria Hulpuș (18 ani), greco-catolică din Alămor. După ce au trăit despărțiți cinci ani și după multe încercări eșuate de a restabili între dâșii traiul conjugal se pronunță divorț total prin acțiunea din 30 octombrie 1881, pe „motivul urei nedumerite și a silei actorei”. Ulterior, la 12 noiembrie 1882, Scaunul protopresbiterial al Săliștei a decis îndreptarea părților la conviețuire. Cu această sentință, învățătorul se declară nemulțumit întrucât „soția a căzut în adulter cu un jandarm și s-a umplut de boale sifilitice”. Drept urmare cere revizuirea deciziei Consistoriului arhidiecezan (ca for de a doua instanță și de revizuire). Forul de a 2-a instanță prin decizia din 17 martie 1883 a casat sentința forului de primă instanță și a retrimis procesul spre rejudecare. În ședința din 24 octombrie 1883 Scaunul protopopesc al Săliștei acordă divorț total și condamnă soția la plata cheltuielilor de judecată⁴⁰.

Eutimiu (Eftimie) Macrea, proprietarul ospătăriei din Săcel, și-a căsătorit fiica, pe Sora Macrea (18 ani), cu Dionisie Miclăușan, proprietar de oi. Mirele era unul dintre cei patru copii ai preotului Dumitru Miclăușan⁴¹ (1812-1879) din Tilișca și se cununa a doua oară, după ce divorțase de Dobra Borcea din Săliște. Sora Macrea era fina preotului Ioan Platoșiu din Săcel. Când s-a făcut tocmela la prima întâlnire, tatăl miresei a promis că le va da spre locuință și folosire birtul (făgădăul) din Săcel, plus un fânaț de 30 care de fân spre folosire. După cununie (10 noiembrie 1874) tinerii s-au mutat la părinții lui, în Tilișca, apoi au venit cu locuința în Săcel. Traiul lor împreună n-a ținut mai mult de două săptămâni deoarece bărbatul și-a petrecut mai mult timp plecat cu oile. Viața conjugală se întrerupe de mai multe ori pentru că bărbatul pleacă peste Carpați cu afaceri specifice oierilor. Îi acuză pe socri că nu păstrau curățenia în casa lor și că nici servitorii nu puteau mânca mâncarea făcută de soacră-sa. Treptat au apărut neînțelegeri, iar pentru dezbinarea cuplului erau vinovați părinții nevestei sale⁴².

Nu trec doi ani de la căsătorie și Sora Macrea solicită Scaunului protopopesc Sibiu I – prin avocatul Iacob Bologa –, declararea de nulă a căsătoriei sale. Arată fără ocol în acțiunea inițiată la 1 mai 1876 că nu vroise să se mărite după unul pe care l-a lepădat altă femeie, ci dorea să se mărite după fecior june. S-a măritat silită după Dionisie Miclăușan. Lipsa iubirii reciproce a produs totala nemulțumire și neîndesulire, iar faptul că a pălmuit-o pe ea și pe tatăl ei a urcat ura ce-o avea deja contra soțului și a înrădăcinat-o în inima ei astfel că nu se putea stinge vreodată⁴³.

---

³⁹ Sibiu, 22 februarie 1880, în APORS, nr. 3.444/B/1879.

⁴⁰ Gura Răului, 27 septembrie 1885, Propunerea asesorului referent Ioachim Muntean referitoare la cazul de divorț al familiei Alămorean, în APORS, 52/IV/1885.

⁴¹ Ioan Bratu, *Monografia școlii gr.-orientale române din Tilișca*, Sibiu, 1913, p. 79-80.

⁴² Sibiu, 19 ianuarie 1877, Răspunsul lui Dionisie Miclăușan la acțiunea soției către scaunul protopresbiterial, în APORS, 101/1877.

⁴³ Sibiu, 1/13 mai 1876, Acțiunea inițiată de Sora Macrea către scaunul protopopesc, în APORS, 310/1881.

Protopopul Ioan Hannia denușește comisia investigatorie formată din Iacob Popoviciu, paroh în Sibiu, și Constantin Bailla, capelan în Vale, care în prezența a doi bărbați de încredere ascultă sub jurământ mărturiile prezentate de ambele părți. Defensorul matrimonial dr. Ioan Nemeș (18 august 1878) opinează, după ascultările de martori desfășurate la Săcel și Tilișca, că se poate desființa căsătoria, cu precizarea că reclamanta trebuie să plătească cheltuielile de judecată întrucât motivul divorțial provine din partea ei⁴⁴. În ședința extraordinară, la 26 august 1878, Scaunul protopresbiterial Sibiu I ia în dezbateră procesul matrimonial dintre Sora Macrea și Dionisie Miclăușan. Erau de față ambele părți, președintele scaunului, Ioan Hannia, asesorii Daniel Neamțu, paroh în Săliște, Ioan Iosof, paroh în Tilișca, Nicolae Rechițan, paroh în Galeș, Petru Iuga, paroh în Tilișca, și notarul Dimitrie Cunțan. Prin vot unanim procesul se decide cu divorț total. În privința cheltuielilor de judecată în sumă de 52,40 florini se stabilește că se vor suporta de părinții actorei, vinovați de încheierea căsătoriei⁴⁵. Sora Macrea a contestat decizia până la Consistoriul mitropolitan (forul III de instanță). La 3 octombrie 1879, în ședința Consistoriului mitropolitan se aprobă dizolvarea căsătoriei și se impune părinților actorei ca pe lângă cheltuielile de judecată să mai plătească un canon de 50 florini în fondul general mitropolitan pentru sila și intimidările făcute actorei la căsătorie⁴⁶.

Divorțul dintre medicul Basil (Vasile) Szabó din Sibiu și soția sa Olimpia născută Teodori, originară din Roman (Moldova), se înscrie în tiparul propus în urmă cu 58 de ani de sociologul William Goode⁴⁷ – divorțul era privilegiul claselor elitare care și-l puteau permite din punct de vedere financiar.

Basil (Vasile) Szabó a fost medic la Institutul Teologic Pedagogic Andreian din Sibiu între 1864 și 1877. Soția sa, Olimpia, era fiica unui medic născut și crescut în Austro-Ungaria. La căsătoria oficiată în 20 mai 1865 mireasa avea 17 ani, iar doctorul 48 de ani. Persoane educate și liberale în gândire, asigurate din perspectivă financiară, ambii aleg să pună capăt mariajului din pricina „urei nedumerite reciproce” (§113, p-ctul 8 din „Compendiul de drept canonic”). Soția invocă nostalgia și dorul părinților depărtați, clima Transilvaniei și o răceală inexplicabilă cu care dr. Szabó pare că a voit înadins să smulgă din inima ei cele din urmă afecțiuni ce le avea pentru el. Pe scurt, „pare că Cerul a voit a introduce în sufletul ei o ură și o antipatie către persoana dânsului”⁴⁸. Medicul invocă diferențele de caracter și temperament, dar mai ales diversitatea părerilor despre modul viețuirii și a sprijinirii lor reciproce. Credea că tânăra va fi primit o educație potrivită împrejurărilor noastre de aici și că se va acomoda acestora și împrietenindu-se cu caracterul și temperamentul său, că va conlucra nu numai spre conservarea, ci și spre înmulțirea stării mele materiale. Însă

---

⁴⁴ Sibiu, 18 august 1878, Opiniunea defensorului legilor în cauza divorțială Macrea versus Miclăușan, în APORS, 101/1878.

⁴⁵ Sibiu, 26 august 1878, Protocolul ședinței scaunului protopresbiterial gr.-ort. al scaunului Sibiu I, în APORS, 101/1878.

⁴⁶ Sibiu, 3 octombrie 1879, Sentința în cauza divorțială a Sorei Macrea din Săcel contra soțului Dionisie Miclăușan din Tilișca, semnată de mitropolitul Nicolae Romanul și secretarul mitropolitan Elia Măcelariu, în APORS, nr. 8 bis, 101/1878.

⁴⁷ William Goode, *Marital Satisfaction and Instability: A Cross-Cultural Class Analysis of Divorce Rates*, în „International Social Science Journal”, 14, no. 3, 1962, p. 507-526.

⁴⁸ Sibiu, 29 septembrie 1872, Acțiunea Olimpiei Szabó împotriva soțului, dr. Basiliu Szabó, în APORS, 21/1873.

pretensiunile pe care i le-a făcut soția, „încât a trebuit să cheltuiască în timpul petrecut la o altă aproape la 20.000 florini” și prin aceasta să se ruineze materialmente mai de tot, „plătind și datoriile însemnate care le făcea dânsa fără știrea și voia mea” și nu în interesul lor strâns familial, l-au dus la convingerea că „în educația, temperamentul, în părerile noastre despre conviețuire este o astfel de diferență care îi amărăște de tot viața și le face imposibilă ulterioara conviețuire”⁴⁹.

Suma de 20.000 florini întrece cu mult limita normală a acelor vremuri și întărește realitatea că un divorț aducea cu sine costuri importante. Păstrând proporțiile, de problemele unui divorț costisitor și complicat s-au lovit contele Boni de Castellane, membru al înaltei aristocrații franceze, de Anna Gould, fiica și moștenitoarea milionarului american Jay Gould. Citim în paginile „Tribunei”, ziarul înființat de Ioan Slavici la Sibiu (1884), că după 11 ani de căsnicie fiica marelui industriaș și magnat al căilor ferate a cerut divorțul pentru mai multe infidelități și scandaluri ale contelui. E interesantă risipa mare de bani pe care au făcut-o: 50 de milioane franci în timpul căsniciei. Palatul lor din Paris (Palais Rose) a costat nouă milioane de franci⁵⁰.

În sentința de divorț pronunțată la 10 februarie 1873, trimisă părților în copie autenticată, se admite că deși biserica ortodoxă nu recunoaște nici diferența de educație, nici diferența de temperament și caracter a soților conjugal drept motive canonice pentru divorț, totuși în acest caz s-a dovedit „ura reciprocă neînvingibilă a părților” și se permite disoluția mariajului cu posibilitatea de recăsătorie. Vina pentru desființarea faptică a matrimoniumului o poartă soția, deoarece a părăsit căminul conjugal, refugiindu-se la părinții ei. De aceea este obligată la plata unui canon de 100 florini în fondul bisericilor sărace⁵¹. Cheltuielile de judecată de 70 florini se împart în mod egal între parteneri.

Reuniunea meseriașilor din Săliște organiza în februarie 1906 „o producțiune teatrală cu joc și tombolă” în sala festivă a Școlii din Săliște. Din program „Surugiul”, cântecel comic de Vasile Alecsandri și „Scara Măței”, operetă de V. Alecsandri⁵². Un an mai târziu, tot în centrul protopopiatului, la Săliște, se juca sceneta „Năsdraveniile divorțului” (24 octombrie 1907).

Manuscrisul⁵³ ce însumează 33 de pagini se păstrează în original la Muzeul Culturii Săliștene (Vila Peligrad), sub nr. 1.741. Scurta piesă de teatru într-un singur act, cu opt personaje, are o intrigă simplă și caracter comic. Cel mai probabil este o traducere în limba română a comediei în trei acte „Les surprises du divorce” („Surprizele divorțului”), scrisă de Alexandre Bisson și Antony Mars, Paris, 1891. Personajul principal este Nicu Ionescu, autor, creator de piese de teatru și operete. Aneta, originară din Mehadia, era prima lui nevastă. S-a măritat nu de cheful ei, ci din voința mamei, Cleopatra, convinsă că toate femeile trebuie să se mărite. Pe soacra lui Nicu

---

⁴⁹ Sibiu, 4/16 octombrie 1872, Răspunsul doctorului Basil Szabó către Scaunul protopopial Sibiu I pentru desfacerea căsătoriei, în APORS, 21/1873.

⁵⁰ *Tribuna*, X, nr. 204/1 (14) noiembrie 1906, p. 5.

⁵¹ Sibiu, 10 februarie 1873. Sentința de divorț în cazul Olimpia Teodori versus Vasile Szabó, în APORS, 21/1873.

⁵² *Foaia poporului*, XIII, nr. 5/30 ianuarie (12 februarie) 1905, p. 60.

⁵³ Adresez mulțumiri domnului profesor Marius Boromiz, directorul Liceului Tehnologic „Ioan Lupaș” din Săliște, pentru fotocopiarea și transmiterea manuscrisului.

(mama Anetei) a părăsit-o soțul, care a fugit din țară: „și-a luat lumea-n cap numai să scape de ea”. Cleopatra, fostă actriță cu trecut artistic, era inamovibilă, ca actuala magistratură. „Nu poți să-ți tragi sufletul de ea! Guvernele se schimbă, popoarele dispar, lumea se mai duce, ciuma chiar și trece și ea, dar soacra nu, stă pe loc! Am putea cel puțin scăpa de dânsa, măritând-o. Aș înzestra-o numai să mă scap de ea” – spune deschis Nicu Ionescu. Dulcea mama-soacră l-a făcut „un rimător prost pentru că nu găsea o rimă” și-i reproșa că a produs în doi ani doar 127 lei și 50 de bani cu piesele lui, în vreme ce „Voievodul țiganilor”⁵⁴ a realizat un profit de 20.000 de lei într-un an. Nu surprinde ostilitatea față de soacră a lui Nicu Ionescu; o considera intrigantă, capricioasă, plină de nazuri și marafeturi. Deoarece venitul familiei Ionescu se ridica la 20.000 lei, dar cheltuiau dublu, și-au scos la vânzare vila din Sinaia. Unchiul lui Nicu, Gurilescu, vizitează reședința familiei după ce „aproape trei ani n-am mai dat prin țară”. Se dovedește a fi un fost admirator al Cleopatrei din vremea când juca la Brașov. Atunci când Guță Flăcăreanu, prietenul nedespărțit al lui Nicu, îi mărturisește că o iubește pe nevastă-sa, el caută să-l însoare cu altă femeie. Candidata perfectă, Sofița, se refugiază împreună cu tatăl ei Smochinescu în frumoasa vilă din Sinaia, ca să nu-i strice ploaia rochia cea nouă. Sofița face o impresie deosebită, dar Flăcăreanu o refuză. Finalul se animă atunci când, după mai multe contradicții, Nicu îi dă o palmă soacrei sale și soția sare în apărarea mamei, încasând la rândul ei o lovitură de la Nicu. Drept urmare, acțiunea se mută la tribunal⁵⁵.

În concluzie, acest articol prezintă câteva procese de divorț din lumea cultă a Protopopiatului ortodox Săliște. Avem indicații clare că la mijlocul secolului al XIX-lea s-a menținut un nivel scăzut al divorțului. Din setul de date folosit reiese că femeile au cerut mai des divorțul decât bărbații, la fel ca în Franța și Olanda⁵⁶. În două cazuri, divorțul s-a acordat prin consimțământ mutual al soților. Este deja demonstrat că atunci când femeia are autonomie financiară, ea poate iniția mai des divorțul decât bărbatul⁵⁷. Dintre cuplurile divorțate toate aveau copii. Principalul motiv de divorț a fost „sila și ura nedumerită”. Sub această denumire generică se reuneau violențe fizice sau verbale, consumul excesiv de alcool, risipa averii, căsătoria aranjată, neacordarea zestre promise, diferite boli sau neputințe fiziologice. Conform canoanelor „ura nedumerită” trebuie să fie reciprocă. Vorbim de o perioadă în care oamenii nu au o libertate prea mare în a lua decizii personale, când căsătoria se aranja de părinți sau rude, din motive economice. Această superficialitate în materie de matrimoniu, clădită mai ales pe considerente de ordin material și mai puțin pe o reală afecțiune, va duce la crize conjugale asociate cu divorțul. În plus s-a dovedit deja că o soție educată are mai multe oportunități economice și poate mai ușor divorța (vezi

---

⁵⁴ Operetă a cărei muzică a fost compusă în 1885 de Johann Strauss pe un libret scris de Ignatz Schnitzer, după un roman al scriitorului maghiar Jókai Mór. În România, opera a fost reprezentată pentru prima dată în data de 9 ianuarie 1890 la Teatrul Național din București.

⁵⁵ *Năstrăveniile divorțului*, Muzeul Culturii Săliștene, nr. 1.741.

⁵⁶ Manon van der Heijden, *Domestic violence, alcohol abuse and the uses of justice in early modern Holland*, în „Annales de démographie historique”, nr. 2, 2015, p. 80.

⁵⁷ Margaret Brining, Douglas Allen, „*These boots are made for walking*”: *why most divorce filers are women*, în „American Law and Economic Association”, 2000, p. 126-169.

teoria lui Gary Becker privind instabilitatea maritală⁵⁸). William Goode (1962) argumenta că divorțul este privilegiul celor bogați, iar scăderea costului divorțului l-au făcut accesibil și claselor sociale inferioare, astfel încât în final acestea din urmă erau cele care divorțau mai mult. Valeria Soroștineanu (2010) reconfirmă pentru protopopiatele ortodoxe Sibiu I și Sibiu II acest trend, dar și tiparul patriarhal al societății tradiționale românești, întâietatea masculină și baza strict materială a mariajelor. Deși majoritatea proceselor divorțiale i-au avut protagoniști pe membrii comunităților rurale, cazul Constanța Popovici-Barcianu (descendenta ilustrei dinastii clericale din Rășinari) versus Iacob Arsenie (teolog absolut) arată că „sila morală și ura neinvincibilă” nu constituie o excepție nici în lumea bună a bogaților cu averi mari⁵⁹. Săliștea are atâția și atâția domni care alcătuiesc clasa așa-zisă inteligentă și care sunt în număr așa mare cum numai câteva orașe mai au⁶⁰. Diana Covaci (2003) arăta că și în cazul greco-catolicilor Biserica încerca prin procedura judecătorească îndelungată, costisitoare și complicată impunerea ideii că divorțul trebuie să fie ultima soluție la problemele matrimoniale⁶¹.

---

⁵⁸ Gary Becker (1930-2014), economist american, profesor de economie și sociologie la Universitatea din Chicago. Vezi G. Becker, Elisabeth Landes, Robert Michael, *An Economic Analysis of Marital Instability*, în „Journal of Political Economy”, vol. 85, nr. 6, 1977, p. 1141-1187.

⁵⁹ Valeria Soroștineanu, *Iubirea între divorț și căsătorie: Studii de caz în mediul ortodox transilvan*, în Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Crinela Holom (coord.), „În cautarea fericirii. Viata familială în spațiul românesc în sec. XVIII-XX, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2010, p. 99-111; Idem, *Considerații asupra căsătoriei și divorțului în lumea ortodoxă a Transilvaniei (1899-1916)*, în C. Pădureanu, I. Bolovan (coord.), „Studii de demografie istorică (secolele XVII-XXI)”, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2010, p. 115-130.

⁶⁰ *Înc-o vorbă despre Săliște. Ce ar putea fi Săliștea? Ce ar trebui să fie Săliștea?*, în „Gazeta Transilvaniei”, LXIX, nr. 266/2(15) decembrie 1906, p. 2.

⁶¹ Diana Covaci, *Problema divorțului în protopopiatul greco-catolic al Reghinului*, în „Arhiva Someșană”, 2, 2003, p. 205-216.